

SPORMETRE

The Journal of Physical Education and Sport Sciences
Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi

DOI: 10.33689/spormetre.1364862

Geliş Tarihi (Received): 22.09.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 14.12.2023

Online Yayın Tarihi (Published): 30.12.2023

ÇOK YAZARLI BİLİMSEL ÇALIŞMALARDA YAŞANAN ETİK İHLALLER VE NEDENLERİNE YÖNELİK BİR DURUM ÇALIŞMASI

Damla Güler^{1*}, Yasin Altın², Ebru Elif Durmaz³, Semiyha Tuncel¹

¹Ankara Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, ANKARA

²Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, SİVAS

³Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Bilimleri Anabilim Dalı, ANKARA

Öz: Bu araştırma, çok yazarlı bilimsel yayınlarda yaşanan etik ihlalleri belirlemeyi ve bu ihlallerin nedenlerini ortaya koymayı amaçlayan bir durum çalışmasıdır. Araştırmaya 2022 yılında farklı üniversitelerde Spor Bilimleri Fakültesinde çalışan daha önce çok yazarlı bilimsel çalışmalarda yer almış, 9 akademisyen (3 kadın, 6 erkek) katılmıştır. Katılımcıların yaşları 30 ile 40 arasında değişmektedir. Araştırmada veri toplama aracı olarak bireysel derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda çok yazarlı yayınlarda yaşanan etik dışı davranışlar “yazar listesi oluşturma” teması ve “yazar sıralaması” kategorisi altında toplanmıştır. Yazar listesi oluşturma temasında “armağan yazarlık”, “onursal yazarlık”, “gölge yazarlık”, “baskıyla yazarlık” ve “sıralı yazarlık” kategorileri yer almaktadır. Bu kategoriler yazar listesi oluştururken yaşanan etik ihlalleri temsil etmektedir. Etik ihlallerin nedenleri ise “ekonomik”, “atama ve yükselme” ve “diğer” kategorileri altında ortaya çıkan kodlarla ifade edilmiştir. Bu ihlaller ekonomik kaygılar nedeniyle ortaya çıkabilmektedir. Akademik teşvik alabilmek ve yayın maliyetini düşürmek bu kaygının temel sebepleridir. Katılımcılara bu etik ihlallerin önüne geçebilmek için ne tür önlemlerin alınabileceği sorusu yöneltilmiştir ve başlıca 5 öneri ortaya çıkmıştır. Atama ve yükselme ve akademik teşvik gibi konularda nicelikten ziyade niteliğe önem vermek ve buna yönelik yasal düzenlemelerin yapılması, akademiye etik açıdan uygun davranışlar sergileyen kişilerin rol model alınması, etik açıdan eğitimlerin artırılması ve araştırmanın planlama aşamasında görev dağılımına yönelik planlamanın yapılması başlıca öneriler olarak ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etik sorunlar, spor bilimleri, çok yazarlı bilimsel çalışmalar

A CASE STUDY ON ETHICAL ISSUES AND THEIR REASONS IN MULTI-AUTHOR SCIENTIFIC PUBLICATIONS

Abstract: This research is a case study that aims to identify ethical issues in multi-authored scientific publications and to reveal the causes of these issues. In 2022, 9 academicians (3 female, 6 male) working at the Faculty of Sport Sciences at different universities, who had previously participated in multi-authored scientific studies, participated in the research. The ages of the participants range from 30 to 40. In the research, individual in-depth semi-structured interviews were used as data collection tool. Content analysis was conducted for the data obtained from the interviews. As a result of the research, unethical behaviors experienced in multi-author publications were grouped under the theme of "creating an author list" and under the category of "author ranking". The theme of creating the author list includes the categories of "gift authorship", "honorary authorship", "shadow authorship", "print authorship" and "sequential authorship". These categories represent ethical violations while creating the author list. The reasons for ethical issues are expressed in the codes that emerged under the categories of "economic", "appointment and promotion" and "other". The participants were asked what kind of measures could be taken to prevent these ethical issues and 5 main suggestions emerged. The main suggestions are to give importance to quality rather than quantity in matters such as appointment and promotion and academic incentives and to make legal arrangements for this, to take role models of people who display ethically appropriate behaviors in the academy, to increase education in terms of ethics and to plan for the distribution of tasks in the planning phase of the research.

Key Words: Ethical issues, sport sciences, multi-author scientific publications

*Sorumlu Yazar: Damla Güler, Öğr. Gör., E-mail: gulerd@ankara.edu.tr

GİRİŞ

Platon tarafından kurulan ilk yükseköğretim kurumu olarak da bilinen Akademi (*Akademia*), kurulduğu dönemde çok ses getiren aynı zamanda ünlü düşünürleri de bir araya getiren bir okuldur (Aydın, 2019; Rukancı ve Anameriç, 2004). O dönemin *Akademiası* bugün dünyadaki ve ülkemizdeki bilim yuvaları olan üniversitelerin evrensel manadaki ismine de temel olmuştur. Günümüzde dünyada belirli bilim alanları içerisinde bilimsel bilginin üretimi üniversitelerde gerçekleşmekte ve yürütülen araştırmalardan elde edilen bilgiler kamuoyu ile paylaşılarak bilginin yayılması sağlanmaktadır (Aydın, 2019; Yamaç, 2009). Bilime bu denli ev sahipliği yapan başka bir kurum göstermek zordur (Barnett, 2000). Üniversitelerde görev yapan; bilimsel bilginin üretilmesi ve (öğrencilerine ve topluma) yayılması gibi sorumlulukları olan kimselere de “akademisyen” denir. Akademisyenler bilimsel çalışmalarını akademik dergi, kitap, sergi ve konferanslarda yayınlırlar.

Akademisyenler insanlığın kalkınmasında büyük roller oynayan, alanlarında akademik olarak yetkin ve saygın kişilerdir. Akademisyenlik esasen bir kimlik seçimidir (Aydın, 2019). Akademisyenler, bu kimlik dahilinde bilim, sanat, kültür, spor ve sağlık gibi çeşitli alanlarda çalışmalar yaparak bilim dünyasına doğrudan katkıda bulunurlar. Bunu yaparken aynı zamanda bilimsel eğitimlerine devam eder ve bilgi birikimlerini genç kuşaklara aktararak mesleklerini icra ederler. Bu mesleki icraatları sırasında ise, mevzuatlar dışında, belirli sınırlar ile bağlı oldukları meslek etikleri mevcuttur. Etik alanı, en başından günümüze kadar insanların eylemlerini iyi ve kötü ya da doğru ve yanlış açısından ele almıştır. Etik, insanlara eylemlerinin kabul edilip edilemeyeceğini ve yanlışlığı hakkında yol gösterir (Tuncel ve Büyüköztürk, 2009). Etik alanının bir alt dalı olarak “meslek etiği” ise, bir mesleğin sınırları dahilinde yapılması veya yapılmaması gereken tavır ve davranışları ifade eder (Çabuk ve İşgüden, 2006). Bu manada akademisyenler için iki türlü etik sorunsalından bahsetmek mümkündür. Birincisi üretilen bilimsel bilginin yayılması sürecinde öğrencileri ve diğer kişilerle girdiği ilişkilerdeki etik kurallardır. İkincisi ve daha çok sorun yaşanan kısmı ise bilimsel bilginin üretilmesi sürecinde yapılan yayın faaliyetleri esnasında karşılaşılan intihal vb. sorunlardır. Bilimsel yayınlar ve araştırmalar söz konusu olduğunda bilimsel bir çalışmaya oluşumunun en başından sonuna kadar olan bütün evrelerinde etik kavramı rehberlik etmelidir (Arda, 2003). Bu türden problemlerin önüne geçecek yazılı düzenlemeler yapılmaya çalışılsa da, etik ihlallerle başa çıkmanın en önemli yollarından birisi bireylerdeki duygudaşlık (empati) olgusunu güçlendirmektir (Goldman, 1993). İlâveten, bilimsel bir çalışmanın etik bakımdan geçerli ve kabul edilebilir görülebilmesi için oluşum sürecinde etik ilkelere ve bilimsel değerlere uyulması gerekmektedir (Uçak ve Birinci, 2008). Örneğin, belirli bir akademik yayın için emek vermeyen kimsenin adının yazar olarak yazılması akademide sık karşılaşılan sorunların başında gelmektedir. Bilimsel alan içerisinde yayınlanan makale sayıları yıllar içerisinde artış göstermektedir. Bu artışa bağlı olarak çok yazarlı yayınlarda artış olurken tek yazarlı yayınların azaldığı görülmektedir (Abt, 2007). “Yayınla ya da Yok Ol” fikri yeni değildir ve üniversitelerde uzun süredir tartışılmaktadır (Nabout ve ark., 2014). Buna bağlı olarak akademik yükselme kriterlerindeki niteliğin önüne geçen; nicelik vurgusundan dolayı yazarlar daha çok yayın yapabilme ve aldıkları burs/proje desteklerini yitirmeme adına; birbirlerinin isimlerini haksız yere yazar olarak ekleme gibi etik ihlallere dahil olabilmektedirler (TÜBA, 2001).

Akademisyenlerin etik ihlalleri konusunda kendi meslektaşları ile yaşadıkları sorunlar bir yana, lisansüstü öğrencilerin tez danışmanları ile birlikte yayın yaparken yaşadıkları etik sorunlar da ayrı bir grupta değerlendirilmelidir (Güler ve ark., 2021). Çünkü bazı çalışmalarda deneyimli akademisyenler niteliği yüksek olan yol gösterme şeklinde katkıda bulunurken, ilgili çalışma

için somut olarak daha fazla mesai harcadığını düşünen öğrencisi ile ortak yayınlarında hangi yazarın isminin önce yazılarak “ilk yazar” olması sorunsalı dikkat çekmektedir. Tüm bu hususlar dikkate alındığında, bir akademisyenin nitelikli ve üretken olabilmek amacıyla araç olarak ortaya konulan kriterler ve gerekli şartların bizatihi kendileri amaç haline gelmiştir (Arda, 2003). Çağımızda, araştırma sayılarındaki artış ile birlikte “bilimsel yolsuzluklar” da artmaktadır (Günel, 2010). Oysaki bilimsel çalışmaların etik ihlallerden kaçınması hukuki, ahlaki ve vicdani sorumluluk olmasının yanı sıra bilimsel de bir gerekliliktir (Tabancalı, 2004). Bu çalışmanın amacı da akademisyenlerin çok yazarlı bilimsel çalışmalarını ortaya koyarken karkı karşıya kaldıkları etik sorunlar ve bunlara yol açan nedenleri ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma, çok yazarlı bilimsel yayınlarda yaşanan etik ihlalleri belirlemeyi ve bu ihlallerin nedenlerini ortaya koymayı amaçlayan bir durum çalışmasıdır. Durum çalışması, araştırmacının bir programı, durumu, aktiviteyi veya süreci derinlemesine araştırdığı çalışmalardır (Creswell, 2018). Durum çalışması güncel bir olayı derinlemesine ve gerçekçi bir perspektiften incelemektedir (Akar, 2019). Araştırma, durum çalışmasının bir türü olan bir tek araçsal durum çalışması ile desenlenmiştir. Bir tek araçsal durum çalışmasında araştırmacılar bir konuya veya soruna odaklanır ardından seçilen konuyu örneklemek amacıyla sınırlı bir durum seçer (Stake, 1995 akt. Creswell, 2018). Bu bağlamda 9 akademisyen ile bilimsel yayınlarda yaşanan etik ihlaller ve bu ihlallerin nedenleri derinlemesine görüşülmüştür.

Çalışma Grubu

Çalışmada amaçlı örnekleme türlerinden biri olan ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Çalışma grubu, 2022 yılında farklı üniversitelerde Spor Bilimleri Fakültesinde çalışan daha önce çok yazarlı bilimsel çalışmalarda yer almış 9 akademisyenden (3 kadın, 6 erkek) oluşmuştur. Katılımcıların yaşları 30 ile 40 arasında değişmekte olup ve 3’ü doktor öğretim üyesi 3’ü araştırma görevlisi ve 3’ü doçent olarak görev yapmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Durum çalışmalarında veri toplama sürecinde genellikle görüşme, gözlem veya döküman analizi gibi çeşitli veri toplama araçları kullanılabilir (Creswell, 2018). Ancak iyi tasarlanmış yarı yapılandırılmış görüşmeler de tek başına zengin bir veri toplama aracı olabilmektedir (Gillham, 2000). Bu çalışmada veri toplama aracı olarak bireysel derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılmıştır. Görüşme formunun hazırlanması için alanyazın taraması yapılmış ve sorular hazırlanmıştır. Bilimsel yayınlarda yaşanan etik ihlaller ve bu ihlallerin nedenleri görüşme formunun odak noktasını oluşturmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda “*Çok yazarlı çalışmalarda karşılaştığınız etik dışı durumlar nelerdir? Bu etik dışı durumların ortaya çıkmasının altında yatan nedenler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*” biçiminde sorulara yer verilmiştir.

Araştırma Yayın Etiği: Bu çalışmanın etik kurul onayı araştırma öncesinde 26.10.2022 tarih, 2022-10-55 no.lu başvuru ve 55 no.lu karar ile Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’ndan alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veriler, 2022 yılının ekim ayında online ortamda Zoom Cloud Meetings programı kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşmeler ile toplanmıştır. Görüşmeler katılımcıların izni alındıktan sonra ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşmeler kişi başı yaklaşık 40-45 dk

sürmüştür. Araştırmada görüşmelerden elde edilen veriler için içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi metinlerin içinde gizli kalmış anlamların bir sistematik izlenerek kavramlar ve kategoriler şeklinde ortaya konarak anlamları tanımlamak için özel bir materyalin detaylı ve sistematik şekilde incelenmesi ve yorumlanmasıdır (Güler ve ark., 2015). İçerik analizinde ilk olarak ham veriler okunarak katılımcıların görüşleri kodlanmış ardından ortak kategoriler altında birleştirilmiş ve son olarak kategoriler temalar altında verilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirliliğin geliştirilip genişletilmesinde kullanılacak stratejiler arasında teyit edilebilirlik, aktarılabirlik, inandırıcılık ve tutarlık yer almaktadır (Merriam, 2013). Bu araştırmada da geçerlik ve güvenirliliğin sağlanabilmesi için bazı önlemler alınmıştır.

İnandırıcılık, elde edilen verilerin doğruluğu ve inandırıcılığı olarak tanımlanmaktadır. Yani araştırmacıların buldukları şeylerin katılımcıların söyledikleri şeyleri ne kadar yansıttığıdır (Sandelowski, 1986). Araştırmacılar çalışmalarında inandırıcılığı arttırmak için yoğun ve uzun süreli katılım, çeşitleme ve veri çeşitleme gibi yöntemleri kullanabilir (Güler ve ark., 2015). Araştırmada inandırıcılık unsurunun sağlanabilmesi için araştırmacı çeşitlemesi kullanılmıştır. Araştırmacı çeşitlemesi bir başka araştırmacının elde edilen veriyi yorumlaması ile araştırmayı yürüten kişinin yanılgılarını ortadan kaldırarak verinin geçerliliğini artırmasını sağlar (Johnson, 1997). İki araştırmacı eş zamanlı olarak görüşmelerden elde edilen verileri düzenleyip kodları ve kategorileri oluşturmuş ve araştırmacılar kod ve temaları karşılaştırıp ortak kod ve temalara ulaşıp analiz sonuçlarının tutarlılığını sağlamaya çalışmışlardır.

Teyit edilebilirlik araştırma sonuçlarının sunulmasında objektifliğin sağlanması ile ilgilidir. Teyit edilebilirlik araştırmacının yanılgılarını azaltılması, katılımcıların onaylaması, yarı istatistik kullanma gibi yöntemlerle sağlanmaktadır (Güler ve ark., 2015). Araştırmacının yanılgılarını azaltılmasının sağlanması adına görüşmelerin daha doğru bir şekilde sunulması için kaydedilip hemen yazılı doküman haline getirilmesi ve bulgularda ayrıntılı bir şekilde doğrudan alıntılara yer verilmesi ve bunun sonucunda okuyucuların araştırmacı tarafından ifade edilen şeyin nasıl yorumlandığını görebilmesi ve bu yorumların ne kadar doğru yapıp yapılmadığını karşılaştırması sağlanmıştır. Teyit edilebilirlik için katılımcıların onaylaması dikkate alınmış ve katılımcılardan üçüne araştırmacının bulgu ve sonuçları okutularak verilerin analizinin ifade etmek istedikleri gerçekleri yansıtmadığına ilişkin katılımcı teyidi alınmıştır.

BULGULAR

Katılımcıların yanıtlarından araştırmacının amacı çerçevesinde ortaya çıkan etik dışı davranışlar ve bu davranışların nedenlerine Tablo 1 ve Tablo 2’de yer verilmiştir. Ayrıca bu etik dışı davranışları önlemek için katılımcı görüşlerine dayalı olarak ortaya çıkan önerilere Şekil 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Etik dışı davranışlar

Tema	Kategori	Kodlama	Katılımcı								
			K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9
Yazar listesi oluşturma	Armağan yazarlık	Katkının olmaması	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		Unvanı kullanma		✓	✓	✓		✓		✓	✓
	Onursal yazarlık	Katkının olmaması	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		Yayın kabulü									✓
		Habersiz eklenme			✓						
	Gölge yazarlık	Yazar çıkarma				✓		✓			
	Baskıyla yazarlık	Baskı yapma		✓	✓	✓		✓		✓	
	Sıralı yazarlık	Karşılıklı çıkar		✓			✓	✓	✓		

Kategori	Kodlama	Katılımcı								
		K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9
Yazar sıralaması	Katkıya göre sıralamama		✓		✓		✓		✓	✓
	Katkıların dengesiz olması				✓		✓			
	Unvana göre sıralama			✓	✓				✓	

Tablo 1'e göre çok yazarlı yayınlarda yaşanan etik dışı davranışlar iki tema altında toplanmıştır. Etik dışı davranışlar "yazar listesi oluşturma" teması ve "yazar sıralaması" kategorisi altında toplanmaktadır. Yazar listesi oluşturma temasında "armağan yazarlık", "onursal yazarlık", "gölge yazarlık", "baskıyla yazarlık" ve "sıralı yazarlık" kategorileri yer almaktadır. Bu kategoriler yazar listesi oluştururken yaşanan etik ihlalleri temsil etmektedir. Yazar listesi oluşturma teması ve bu tema altındaki kategorileri oluşturan kodları ortaya çıkaran bazı katılımcı görüşleri şunlardır:

K1: "... Tabi zaman zaman çalışmanın içinde olmayıp da çalışmaya dahil olan isimler oldu." K1, çalışmaya katkısı olmayan isimlerin çalışmasında yer aldığını vurgulamıştır. K4: "... hocamın hani diğer hocalardan duyduğumuz çevreden duyduğumuz hocalar gibi tamamen hani her şeyi sen yap benim de adım yazsın" K4, çevresinde katkı sağlamadan çalışmalarda yer alan bireylerin ve bu ihlalin yaşandığı çalışmalarda yer alan bireylerin olduğunu ifade etmiştir. K5: "... Mesela duyduğum başka bir durum da arkadaşları doçent olacak çalışmada kalem oynatmamış ama doçentliği için yazıyorlar." K5 de katkı sağlamayan bir kişinin doçentlikte kullanılması için bir çalışmaya yazar olarak eklendiğini ifade etmiştir. Bu cümlelerdeki ortak vurgu katkının olmamasıdır ve daha çok çalışmalara eklenen kişilerin menfaati gözetilerek katkı sağlamadan yazar listesine eklenmesi ihlalinin ortaya çıkarmaktadır.

Unvan kullanılmasıyla da armağan yazarlık ortaya çıkmaktadır. K6: "... özellikle danışman asistan ilişkisinde ya da unvan durumlarında bütün emeği çeken asistanlar bütün çalışmayı planlayan yapan onlar" K6, danışman ya da başka bir statüde unvanı yüksek olan kişilerin olduğu çalışmalarda bütün yükün asistan ya da danışan öğrencilerde olduğunu vurgulamıştır. K1: "Mesela, tez danışmanları ya da tez danışmanlarının önerdiği kişileri yazarlar oldu hani çalışmaya dahil olmayan fakat hocaları tarafından çalışmaya dahil edilen adamların olduğunu

gördüm” K1, danışmanların ya da danışmanlar tarafından önerilen kişilerin çalışmaya katkı sağlamadan yazar listesine eklendiğini ifade etmiştir. K3: “Doktorada, doktora aşamasında hatta şunları da görüyoruz adam yüksek lisans ya da doktora tezi yazmış sonrasında onu makale ya da kitaba ya da kitap bölümüne dönüştürecek doktora çalışmasının tezinde bile Eee... üçüncü isim olarak danışman, öğrenci ve üçüncü isim olarak bir başka hocayı ekletme eylemlerine de girdiklerini gördük.” K3, tez çalışmaları yayına dönüştürülürken yazar katkısı sağlamayanların yazar listesine eklendiğini ifade etmiştir. Bu ifadelerle ünvan ya da statü kullanılarak katkı sağlamayan kişilerin listeye eklendiği ya da eklettirildiği vurgulanmaktadır. Onursal yazarlık ortaya çıkarken yazar katkısının olmaması ihlalin odak noktasıdır. Bu ihlal türünde yayının kabulünü kolaylaştırmak için katkı sağlamayan kişiler yazar listesine eklenebilmektedir. Hatta bu kişilere haber verilmeden yazar listesine eklenmesi söz konusudur.

K3: “çalışmayla hiçbir alakası yokken sonradan kendisinin çalışmaya yazıldığını görüyor. Tabi bundan ortak yazarlardan birinin haberi yok.” K5: “Biz mesela doktora yapıyoruz aynı zamanda da araştırma görevlisiyiz eeee bunun hocalarımızın bizden üstte olan hocalarımızın çoğu profesör. Bu hocaların artık unvan olarak bir beklentisi yok ama teşvik beklentileri var her yıl teşviğe başvurmak istiyorlar dolayısıyla bazı bu üsteki hocalara iyi görünmek için hocanın hiçbir katkısı olmadan TR dizin de yayın yaptım sizi de yazdım hocam diyen öğrenciler var.” K8: “Mesela danışmanlar konuk yazarlık olarak çok davet edilir. Biraz da aslında uluslararası olarak da güçlü bir bilimsel insanın makalede adının yer alması o makalenin kabul edilebilirliğini artırıyor. Bu şekilde olduğunda bir lobi oluşmuş durumda.” Katılımcıların ifadelerinden ihlalin tek taraflı değil çoğunlukla karşılıklı kabul ile ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Armağan yazarlıkta olduğu gibi katkının olmaması ihlali ortaya çıkaran başlıca unsurdur, fakat bu ihlalin altında yayının kabulünü kolaylaştırmak ya da buna benzer başka sebepler yatmaktadır. Ayrıca bu kişiler habersiz olarak eklenebilmektedir. Kişinin habersiz eklenmesiyle diğer yazar ya da yazarlar ihlale zemin hazırlamaktadır. Armağan yazarlıktan farklı olarak burada katkısı olmayan yazarın dışında katkı sağlayan yazarlar da isteklidir. Armağan yazarlıkta istenmese bile zorunlu olduğunu düşünme söz konusudur.

Gölge yazarlıkta ise emeği olan kişilerin yazar listesinden çıkarılması söz konusudur. K4: “İsim çıkarıcılar var, iki yazarlı olduğu halde yazarlardan birini çıkarıcı kendi başına yayın yapanlar var. Bunu doktora öğrencileri de çok fazla yapıyor. Mesela doktora sırasında üç arkadaş beraber yazıp bir arkadaş bu çalışmayı kongrede sunup birinci olduğunu biliyorum. Kongreden sonra sınıfta gelip anlatırken arkadaşları öğreniyor, aynısını çok yakınımdaya yaşayan biri var bunu.” K6: “Ama dediğiniz gibi çalışmadan ismi çıkarılan araştırmacıları ilişkin bir kaç arkadaşımın bir şeyler duydum.” Bu ifadelerden emeği olan kişilerin yazar listesinden çıkarılarak çalışmaların yayına dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durumda emeği olan kişiler gölge yazar olarak kalmaktadır.

Yazar listesi oluşturulurken baskıyla yazarlık durumu ortaya çıkabilmektedir. K2: “Bir kere çok yazarlı yayında adamın hiçbir katkısı yokken kendi adını dahil ettiriyor.” K9: “Bu da sıkıntılı bir süreç çevremde çok duydum soruna gelecek olursam yani makaleyi ben yazdım ama hoca ismini yazdı veya misafir bir öğretim elemanı ekleniyor.” K6: “Mecburen onların isimlerini yazmak zorunda kalıyorlar.” K8: “İkincisi makale kabul olsa da almaya da danışmanların veya akademik hiyerarşinin daha üstünde bulunan hocaların mobbing yapması mobbing yapmasa bile unvan olarak daha altta olanların belki çekinmeleri hiçbir mobbing olmamasına rağmen yazmazsam hocam kızar mı vs. gibi düşünceler.” Bu ifadelerden çalışmada gerçekten emeği olan kişilere dayatma yapıldığı, yazarlık için baskı yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bir diğer ihlal durumu ise sıralı yazarlıktır. Bu yazarlık türünü diğerlerinden ayıran nokta zincirleme olarak farklı çalışmalarda ancak birbiriyle bağlantılı ihlallerin yaşanmasıdır. Bu durumun ortaya çıkmasında karşılıklı çıkar ön plana çıkmaktadır ve zincirleme ihlale dönüşmektedir. K5: “Proje kapsamında mesela dört tane proje yapıyorlar o dört projede sırayla hepsi birinci isim dolayısıyla da hepsinin dört projede ismi oluyor. Böyle çete gibi olmuşlar.” K2: “Bunun dışında ne yapıyor hiç bilmediği ahbap çavuş ilişkisiyle hiç dahil olamayacağı bir konuya arkadaşımın arkadaşını da yazalım şeklinde üçüncü isim dördüncü isim beşinci isim kuyruk isim olarak dahil olunabiliyor.” K7: “Şöyle oldu bazı grup çalışmaları var. Bu grup çalışmalarında belirli roller dağıtılıyor atıyorum on beş kişiler ya da beş kişiler diyelim. Üç tane makale üretecekler ve herkes bir makale yazıp herkes beş isim yazabiliyor. Mesela bu etik dışı bir davranış. Makaleye hakim değil ne yazıldığı hakkında fikri yok. Sadece oraya ismi yazılmış yani dönüşümlü. Dönüşümlü olarak insanlar birbirlerini yazmışlar ben bunu etik dışı buluyorum.” İfadelerden anlaşılacağı üzere bu ihlal türünde karşılıklı çıkar ve emeğin olmadığı çalışmalara sıralı olarak eklenme söz konusudur.

Yazar listesi oluşturulurken yaşanan ihlaller temel olarak yazar katkısının olmamasıyla ortaya çıkmaktadır. Fakat katkı sağlamayan kişilerin yazar listesine eklenme biçimleri ihlalin türünü değiştirmektedir. Örneğin unvanı kullanma durumu ve eklemek için zorunlu hissetme armağan yazarlığı, yayın kabulünü kolaylaştırmak vb. sebeplerle eklenmek onursal yazarlığı, yazarlara baskı yapılması baskıyla yazarlığı ve zincirleme olarak çalışmalarda yazar olmak ise sıralı yazarlığı ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca emeğin olmadığı çalışmalara dahil olmanın haricinde yazar listesinden çıkarılma da yazar listesi oluşturulurken ortaya çıkan etik ihlal türü olmaktadır.

Bu ihlaller yazar listesi oluşturulurken ortaya çıktığı gibi “yazar sıralaması” yapılırken de ortaya çıkmaktadır. Bu ihlal türünün altında kategoriler ortaya çıkmadığı için temalaştırılmamıştır ve kategori olarak raporlanmıştır. Bu kategorinin altında “katkıya göre sıralamama”, “katkılarının dengesiz olması” ve “unvana göre sıralama” kodları yer almaktadır. K2: “bütün herşeyi öğrenci tarafından yürütülmüş ama böyle çalışmalarda birinci isim çalışan kişinin olması lazım. Elbette ihlaller çok duyuyoruz hocası mesela kendi ismini birinci yazar olarak yazdırıyor” K4: “Etik dışı, yani çalışmanın büyük bir çoğunluğunu öğrenci yapar her zaman hoca da ilk sırada yer alır.” K6: “Ya da bir şekilde danışman baskısı olabilir bu benim başıma gelmedi bilmiyorum ama duyduğum her şeyini kendin yapıyorsun birinci isim danışman oluyor. Öyle şeylere şahit oldum.” K9: “ikincide de mesela bazı yaşlı büyük öğretim elemanlarının veya bu konuyu seçmiş bu konu üzerinde hakimiyeti olan öğretim elemanlarının birinci isim olarak yazılması aslında bu da etik değil.” K2: “bu çalışmada beni birinci isim yazalım bir dahaki çalışmada da sen birinci olursun. Oysa olması gereken nedir? Bir çalışmada en fazla emek veren o çalışmanın birinci ismidir” K4: “Etik dışı, yani çalışmanın büyük bir çoğunluğunu öğrenci yapar her zaman hoca da ilk sırada yer alır. ... Yani herkes heralde ilk sırayı kapmaya çalışıyor. Ama teşviklerde o problem giderildi sanırım her yazar eşit puanda. Eee... bundan sonra heralde kıdemli öne geçer diye tahmin ediyorum. Ya da öğrenci hoca ilişkisiyse hoca öne geçer diye düşünüyorum.” K6: “Başından sonuna kadar her şeyi kendimin yaptığı bir çalışmada biraz önce de bahsettiğim gibi kıramayacağım kişiler ya da akademik yükselmede ihtiyacı olma durumlarında rica ediyorlar. Birinci isim ben olayım İhtiyacım var gibi.” K9: “Burda mesela biz çevremizde görüyoruz bazı hocalarımız diyor ki beni birinci isim yazın diyor çünkü konuyu ben buldum diyor mesela ama diğer yazarlar makalenin tümüyle ilgileniyor. Yani onların birinci ve ikinci isim olmaları gerekiyorken onlar son isim oluyorlar.” İfadelerden yazar sıralaması yapılırken katkıya göre sıralamanın yapılmaması, katkıların dengesiz olması ya da unvana göre sıralamaların yapıldığı anlaşılmaktadır.

Yazar listesi oluştururken ve yazar sıralaması yapılırken ortaya çıkan ihlallerin çeşitli sebeplerle ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların görüşlerine göre bu ihlallerin başlıca sebepleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Etik dışı davranış nedenleri

Kategori	Kod	Katılımcı								
		K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9
Ekonomik	Akademik teşvik	✓		✓	✓		✓			✓
	Yayın maliyeti					✓		✓		✓
Atama ve yükselme	Atama kriterleri		✓				✓		✓	✓
	Doçentlik	✓		✓		✓	✓			
Diğer	Akademik yükselme	✓				✓				
	Akademik kültür							✓		
	Akademik yazma yetersizliği							✓		
	Ussallaştırma					✓				
	Görünür olma arzusu			✓						
	Yayın kabulü								✓	

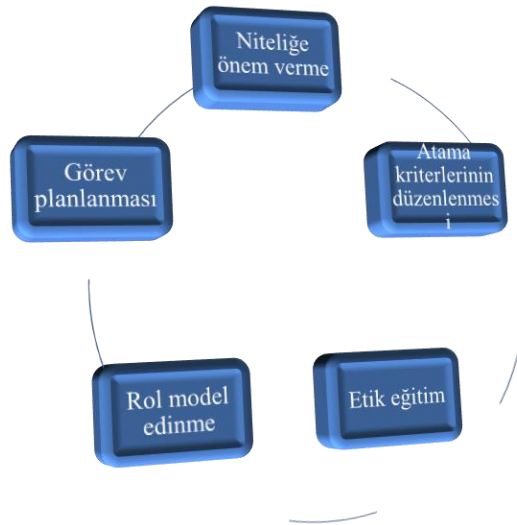
Tablo 2’de etik ihlallerin nedenleri “ekonomik”, “atama ve yükselme” ve “diğer” kategorileri altında ortaya çıkan kodlarla ifade edilmiştir. Bu ihlaller ekonomik kaygılar nedeniyle ortaya çıkabilmektedir. Akademik teşvik alabilmek ve yayın maliyetini düşürmek bu kaygının temel sebepleridir. K7: “Diğerlerini kabul etmesini tamamen gönül ilişkisine ve ekonomik duruma bağlıyorum. Ama ekonomik durum biraz daha ağır basıyor.” K9: “Bazı dergilerin yayın ücreti var o ücreti bölüşmek adına da misafir öğretim elemanı makaleye dahil ediyor maalesef aslında bu da bir etik ihlal parayı bölüşmek için yapılıyor aslında bunlarda kötü.” K5: “Yedi isimli makalemi olur ama işte maalesef derginin parasını bölüşmek için bunu çok yapıyorlar” K1: “Akademik teşvik, akademik yükselme vb. bunların sil baştan düzenlenmesi lazım.” K3: “bu etik problemlerin ortaya çıkmasında maalesef ki maalesef Eee... akademik teşvik bu işin başını çekiyor.” K4: “Önceden yapılan yayınlarda hocalar öncelik kendilerinde olsun, teşvik vsden kendileri yararlanalım istiyorlardı büyük ihtimalle.” İfadelerden akademik teşvik almak ve yüksek ücretlerin alındığı dergilerde yayın maliyetini düşürmek gibi ekonomik sebeplerin olduğu anlaşılmaktadır.

Atama ve yükselme kategorisinde “atama kriterleri”, “doçentlik” ve “akademik yükselme” kodları yer almaktadır. K2: “Genel olarak nicelik sayısına bakılarak adımlar atıldığı için akademik dünyada Yani yayın kriterlerini nitelikten ziyade niceliksel olarak, daha çok atanmalarda kriter olarak insanların önüne çıkması böyle bir duruma insanları yönlendirebiliyor” K6: “Bizim ülkemizde Bunun cevabını vermek çok kolay. Neden bize dikte edilen bazı şartlar var bunu bunları sağlamamız gerekiyor örnek veriyorum Doçentlik şartı insanların yapması lazım.” K5: “Dediğim gibi doçentliğe hemen başvurabilmek için kuralları ihlal ediyorlar aman ne olacak ya diyor.” K3: “İkincisi Eee... doçentlik başvurusu var.” K5: “İşte o doçent olmuş benim neyim eksik biran önce Doçentliğe başvurmak için yalap şalap dosya hazırlıyorlar.” İfadelerden atama kriterlerinde niceliğin ön plana çıkması, doçentlik

başvurusu ya da akademik yükselme gibi atama ve yükselmeyle ilgili sebeplerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenler hızlı bir şekilde yükselme isteği ve bilimsel rekabetten ziyade yükselme rekabetiyle ortaya çıkmaktadır.

Etik ihlallerin nedenlerinde ortaya çıkan iki temel kategoriye yerleşemeyen kodlar “diğer” şeklinde kategorileştirilmiştir. Bu kodlar katılımcıların çoğunluğunun ifadesiyle ortaya çıkmasa da dikkat çekici nedenlerdir. Örneğin K7: “ikincisi tamamen bizim sosyal kültürel yapımızla ilgili. Daha ılımlı ya da çok fazla birbirimize bağlarımız yüksek olduğu için sevdiğimiz insanın bir becerisi olmasa da onu taşıyabiliyoruz.” K8: “bence bizim akademik kültürden hatta dünyadaki akademik kültürden dolayı kaynaklanıyor.” K7 ve K8, toplumsal yapının böyle bir akademik kültür oluşturduğunu hatta dünya genelinde böyle bir kültürün oluşturduğunu ifade etmiştir. K7: “Şöyle bazı araştırmacıların üretebilecek kapasitesi bence yok. Dolayısıyla birilerinin yazdığı makaleye kendi isimlerini yazdırmak zorunda kalıyorlar. Neden ekleniyor bazı akademisyenlerin yazabilme kabiliyeti yok bence.” kişilerin eğitim sürecinde kendilerini geliştiremediği ya da akademik yazabilme kabiliyeti olmadığından bu tür ihlallere başvurabildiğini vurgulamıştır. K5: “İnsanlar da böyle düşünüyor ne olacak ki herkes yapıyor ya ama herkes seni ilgilendirmiyor ki.” K5, bu ifadesiyle etik açıdan olumlu olmayan davranışların çoğunluğun yaptığı gerekçesiyle normalleştiğini vurgulamıştır. K3: “böyle bir arzu var, akla gelme, birinci gelme arzusu, teşvik alma arzusu var, doçentlikten puan alma arzusu var makalelerde özellikle belki kitapta veya bildiride doçentlikte puan eşit bölünüyor ama birinci olmak her zaman bir prestij olarak görülüyor Eee...” K3, kişilerde çeşitli sebeplerden dolayı yazar sıralaması yapılırken görünür olma arzusunun olduğunu vurgulamıştır. Onursal yazarlık kategorisinde de vurgulanan “yayın kabulü” bazı ihlallerin kaynağı olabilmektedir. K8: “Biraz da aslında uluslararası olarak da güçlü bir bilimsel insanın makalede adının yer alması o makalenin kabul edilebilirliğini artırıyor.” K8, yayının kabulünü kolaylaştırma fikrinin de yaşanan bazı etik ihlallerin nedeni olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların görüşlerine göre ortaya çıkan ihlaller ve nedenleri ifade edildikten sonra bu ihlallerin önüne geçebilmek için ne tür önlemlerin alınabileceği sorusu yöneltilmiştir ve başlıca 5 öneri ortaya çıkmıştır. Bu önerilere Şekil 1’de yer verilmiştir.

Şekil 1. Etik ihlallere yönelik katılımcı önerileri

Şekil 1’de yer alan önerilere katılımcıların şu ifadeleriyle ortaya çıkmıştır. K1: “Artık nicelikten ziyade nitelikli çalışmalara yönelmek lazım aslında hocam. ... En başında bu tür usulsüzlüklerden uzaklaşırsa sonrasında da bu tür eylemlerin içerisine girmez. Ne kendisi girer ne de öğrencilerini bu tür eylemlerin içerisine sokar diye düşünüyorum. Akademisyen rol model oluyor neticede YÖK’teki insanların bununla alakalı akademik teşvik, doçentlik kriterleri vb. usüllerde yeni düzenlemeler yapması gerektiğini düşünüyorum.” K2 “mutlaka çok önemli şeylerin altı çizilerek bütün hocalar tarafından danışman hocası varsa etik dersi hocası araştırma yöntemleri dersi varsa onun hocası. Ne yapılması lazım gerçekten bu kriterlerin (atama kriterlerinin) nicel sayılara dayandırılmaması lazım.” K4: “Onun haricinde mesela yazar kriterleriyle ilgili, hani ilk sırada kimin olması gerektiğiyle ilgili gerektiyle alakalı bence herkese duyurulsa, mesela ben hani daha önce iki çalışma yapmış olmama rağmen önceliğin kimde olması gerektiğiyle alakalı böyle kriterlerin varlığından haberdar değildim.” K6: “Doktora dersinde Akademik etik dersi bizim zorunlu dersimizdi. Kendi üniversitemizden var. Diğer üniversiteleri bilmiyorum. Eğer yoksa bu dersler Lisans ve lisansüstü öğrencilere zorunlu ders olarak getirilmesi gerekiyor Aslında ilk öğrenilmesi gereken akademik camiada etik dışı davranışların ne olduğudur.” K8: “Bence yüksek lisansın ya da lisansın başında etikle ilgili bir eğitim verilmeli. Ama sıkıntı şu sadece eğitimle problem çözülemez. Yani ben hırsızlık yapma deyip hırsızlık yaparsam. Oğlum Beni dinlemez sigara içme deyip sigara içersem. Oğlum yine beni dinlemez. Etik dışına çıkmamalı deyip etik dışına çıkılırsa o öğrenci de seni dinlemez. Biraz da bizle alakalı bence .” K9: “Aslında ben şuna inanıyorum daha yavaş yayın yapabilirsek bu yükselme kriterleri olsun teşvik ödenekleri olsun daha güzel bir platforma taşınsa, daha oturaklı bir sistem olsa insanlar aslında yazmayı seviyorlar. Şimdi akademik yükselmelere baktığımız zaman hep nicelik ön planda aslında nereden ne kadar çok puan alırsak ama ne çalışma yapmış hangi konuyu çalışmış bu konuda nerelerle görüşmüş kimlerle görüşme yapmış nerelerden veri toplamış tarzında bir öğretim elemanı değerlendirme sistemi lazım. Ben bu konuda bir akademik yükselme kriterlerinin doğru planlanması gerektiğini düşünüyorum.” K8: “Ama mutlaka etik dışı problemlerin azaltılması için kimin ne yapacağı önceden belirlenmeli çıkartılmalıdır. Bilimsel araştırma planlama aşamasında en son aşamaya gelene kadar verilerin toplanması, makalenin yazılması, tüm işler paket paket ayrılıp herkesin yapacağı iş belirlenmelidir. Çok yazarlı çalışma etik dışı değil problemleri azaltmak için de baştan her şey detaylıca planlanmalıdır. Her şey açık ve net konuşulmalıdır.” Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere 5 temel öneri ön plana çıkmaktadır. Atama ve yükselme ve akademik teşvik gibi konularda nicelikten ziyade niteliğe önem vermek ve buna yönelik yasal düzenlemelerin yapılması, akademide etik açıdan uygun davranışlar sergileyen kişilerin rol model alınması, etik açıdan eğitimlerin artırılması ve araştırmanın planlama aşamasında görev dağılımına yönelik planlamanın yapılması başlıca öneriler olarak ifade edilmiştir.

TARTIŞMA

Çok yazarlı yayınlarda yaşanan etik dışı davranışları belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada elde edilen bulgular ilgili literatürle birlikte tartışılmıştır. Çalışmanın bulgularına bakıldığında katılımcıların yanıtları doğrultusunda etik dışı davranışlar “yazar listesi oluşturma” teması ve “yazar sıralaması” kategorisi altında toplanmaktadır. Ayrıca yine katılımcıların görüşlerinden hareketle etik dışı davranışların “armağan yazarlık”, “onursal yazarlık”, “gölge yazarlık”, “baskıyla yazarlık” ve “sıralı yazarlık” gibi yazar hakkı sorunları çerçevesinde toplanmıştır. Yazarlık hakkı sorunları akademide oldukça fazla görülen yayın etiği ihlallerinin başında gelmekte bilimsel bir eserde yazarlık hak etmeyenlerin isimlerinin yazar olarak yazılması gibi durumlara sıklıkla rastlanmaktadır (İnci, 2015). Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgularda da yazar hakkı sorunları ön plana çıkmış katılımcılar özellikle armağan yazarlık olarak adlandırılan yazarlık türü ile sıkça karşılaştıklarını bildirmişlerdir. Görüşlerdeki en

önemli ve ortak vurgu kişilerin araştırmada katkı sağlamadan yer alması ve emek vermeden menfaati ve unvanı gözetilerek yazar listesine eklenmesidir. Kempers (2002), çalışmasında armağan ve onursal yazarlığı en yaygın kazanılmamış yazarlık türü olarak tanımlamakta bu durumun kişilerin kıdemini kullanarak hakları olmadan adlarının yazılmasını istemelerinin yanı sıra genç araştırmacıların da makaleye parlaklık katacağını ve yayınlanma olasılığını artıracacağını umarak bu yola başvurduklarını belirtmiştir. Buna paralel olarak Ruacan (2005), akademik yükseltmelerde yardım beklentisi ve önemli isimlerin yazarlar arasına katılmasının yayının kabul ihtimalini yükseltmesi umudu yazar haklarının hak etmeyen kişilere verilerek armağan yazarlığın yolunu açtığını belirtmiştir.

Katılımcı görüşlerine göre bir diğer yaygın ihlal türü baskı yoluyla yazarlık türüdür. Bu ihlal türünde katılımcı görüşlerinde mecbur hissetme ve mobbinge maruz kalma durumları öne çıkmaktadır. Bu ifadelerden araştırmaya katkı sağlamayan kişilerin, katkı sağlayan kişiler üzerinde baskı kurarak yazar listesinde yer aldıkları anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Grieger (2005) bir kişinin, yazar olma niteliklerine sahip olup olmamasına bakılmaksızın, yazar olarak dahil edilmek için yetki konumunu kullanması şeklinde belirtmiştir. Bu durumla ilgili olarak Grieger (2005) ve Lawrence (2003) ise araştırmacılar da yayın sayısı temelli değerlendirme modelinden kaynaklanan akademik baskı, istihdam, görev süresi uzatma, terfi alma gibi çok çeşitli etkenlerin yukarıda bahsedilen baskı yolu ile yayın ihlal türünde başka bir türü ortaya çıkardığını belirtmişlerdir. Vurgulanan bu durum katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgular ile de örtüşmektedir.

Katılımcı görüşlerine göre bilimsel bir yayında bilimsel bir katkı sağlamadan yazar listesine yer almanın etik ihlal sayıldığı gibi hakkı olanların yazar listesine alınmaması da karşılaşılan etik ihlallerdendir. Gölge yazarlık ve göz ardı edilen yazarlık (Huth, 1994) olarak adlandırılan bu ihlal türünde bilimsel bir çalışmada yazar adları belirlenirken kasıtlı olarak ya da genç diyerek çalışmada katkısı ve emeği olanların yazar listesine alınmaması ya da yazar listesinden çıkarılmasıdır. Töreci (2005), çalışmasında bu durumun ciddi yasal ve etik sonuçlarının olduğunu, bir nevi birinin hakkını aşırma anlamına geldiğini belirtmiştir. Strange (2008) de yazarlığın reddi olarak belirttiği bu ihlal türünü ciddi yazarlık suiistimali biçimi olarak belirtmiş bunun bilimsel suiistimal olarak ele alınması gerektiğini ve daha fazla araştırma ve disiplin işlemleri için uygun kurumsal organlara yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgularda dikkat çeken bir diğer ihlal türü de sıralı yazarlıktır. Görüşlerdeki ortak vurgu karşılıklı çıkarın olmasıdır. Bu durum kısa sürede çok yayın yapma amacıyla kişilerin adeta bir “takım” oluşturarak katkı sağlamadıkları çalışmalara sıralı olarak birbirlerini eklemeleriyle zincirleme ihlallere dönüşerek devam etmektedir. Benzer şekilde TÜBA da (2002) bu ihlali araştırmacıların yayın sayılarını arttırmak için anlaşmalı gruplar oluşturarak yayın listelerini kabartmayı hedeflediklerinin belirtmiştir. Siegel (1991) göre her bilim adamı kişisel veya parasal kaygılar, tanınırlık, güç, kurumsal politika ve ego tatmini gibi seçimler yaptığı bunun sonucunda da çıkar çatışmaları ve ilişkilerinin devreye girdiğini belirtmiştir. Siegel (1991) çıkar ilişkisine dayalı bu ihlali en tehlikeli ihlal türü olarak belirtmiştir bunun ana nedeni olarak da çıkar ilişkilerine bağlı yanlış davranışları belirlenmesi, kontrol edilmesinin çok zor olduğu ve en önemlisi de bunların uzun vadede toplumun bilime olan inancını zedeleyebilecek sonuçlar doğurabilecek olmasını göstermiştir. İnci (2015) ise yazarların isimlerinin bulunduğu yayınların içeriği hakkında bilgi fakiri olduklarını ve yayınları anımsamakta bile güçlük çektiklerini belirterek bu grupların yayın yapma şirketlerine dönüştüğünü belirtmektedir.

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda elde edilen bulgularda çok yazarlı bir araştırmada birden fazla araştırmacı iş birliği yaptığında yazar listesi oluşturulurken etik ihlaller ortaya çıktığı gibi araştırmacılar doğru yazarlık sıralaması karmaşasıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu araştırmada katılımcı görüşleri yazar sıralamasının doğru yapılamadığı, katkı miktarının göz ardı edilebildiğine işaret etmekte ve sahip olunan unvanın katkı miktarının önüne geçtiği gibi etik ihlallerde yoğunlaşmıştır. Oysaki Marusic (2011), tarafından yapılan çalışmada yazarlık sıralamasının en önemli belirleyicilerinden birinin yayına yapılan katkı miktarı olduğu vurgulanmıştır. Al (2005) çalışmasında çok yazarlı yayınların artması disiplinlerarası çalışmalar yapılmasının zorunluluğu ve farklı alanlardaki araştırmacıların birlikte çalışma gereksinimi duyduklarından kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada ise katılımcıların görüşleri ve deneyimlerine bakıldığında bu artışın daha çok sosyal ve finansal kaynaklı olduğu, bunun sonucunda yazarlık sıralaması yapılırken katkılardaki dengesizliği, katkı miktarının göz ardı edilmesi ve unvana göre sıralama yapılması durumlarında yoğunlaşan etik dışı davranışların açığa çıktığı söylenebilir. Buna paralel olarak Brand (2015) çalışmasında çok yazarlı yayınlarda yayın sıralamasının genelde doğru olarak kabul görüldüğü fakat aslında bir alandan diğerine tutarlı isim sıralama uygulamalarının olmadığını vurgulamış bu eksikliğin başyazarlık konusunda karmaşaya yol açabildiğini belirtmiştir. Ayrıca ortak bir çalışma için kredinin nasıl bölüştürüldüğü öznel, suiistimale açık olduğunu ve gerçek çaba veya katkıdan çok kıdeme göre belirlendiği vurgulanmıştır. Ayrıca böyle durumlarda itibar risklerinin özellikle yüksek olduğu genç araştırmacılar hak ettikleri takdiri en çok kaybetme eğilimindedir. Tam bu noktada Day (2001) ise yazar sıralaması yapılırken, araştırmanın özelliğine ve grup içi ilkesel kararlara uygun olarak, genç araştırmacıların bilimsel saygınlık kazanmalarına engel değil destek olunması, genç neslin bu yönde teşvikine özen gösterilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Çalışmanın diğer bulgularına bakıldığında katılımcıların yanıtları doğrultusunda etik dışı davranışların nedenleri “ekonomik”, “atama ve yükselme” ve “diğer (akademik kültür, akademik yazma yetersizliği, ussallaştırma, görünür olma arzusu)” kategorisi altında toplanmaktadır. Bu bağlamda, etik dışı davranışlara akademik teşvik almak ve yüksek ücretlerin alındığı dergilerde yayın maliyetini düşürmek gibi ekonomik nedenlerden kaynaklı başvurulduğu görülmektedir. Benzer şekilde Aydın ve diğerleri (2014) akademisyenlerin etik dışı davranışlarının nedenleri arasında ekonomik kaygılarının bilimsel düşünmenin önüne geçmesi olduğunu ifade etmektedir. Oysaki Büyüköztürk ve diğerleri (2016) bilimsel araştırmaların dürüst bir şekilde akademisyen olmanın sorumluluğunu taşıyarak ve yasal süreçlere uygun bir biçimde yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada hiçbir şekilde ekonomik nedenlerin bilimsel dürüstlüğün önüne geçmesine izin verilmemelidir. Ayrıca Okumuş ve Yurdakul (2017) akademik teşvik sisteminin yayınların kalitesinin düşmesine sebep olduğu gibi etik ihlallere de yol açtığını ifade etmektedir. Ekonomik sebepler bu çalışmada da olduğu gibi yayınlarda niceliğin niteliğin önüne geçmesine ve bilimsel dürüstlüğün dışına çıkılmasına neden olmaktadır.

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda elde edilen diğer etik ihlallerin literatürde de sıklıkla vurgulanan atama kriterlerinde niceliğin ön plana çıkması, doçentlik başvurusu ya da akademik yükselme gibi atama ve yükselmeyle ilgili sebeplerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenlerin ortaya çıkmasında hızlı bir şekilde yükselme isteği ve bilimsel rekabetten ziyade yükselme rekabeti yatmaktadır. Son zamanlarda akademik hayatın bilim üretmekten çıkıp maalesef ki unvan yükseltmeye evrildiği bununla birlikte yapılan yayınların kalitesinin düştüğü bilinmektedir (Köksal, 2019). Bu durumun nedeni ise akademik yükselmeler için yayın sayısı koşulunun araştırmacılar üzerinde baskı kurmasıdır. Bu baskıdan kaynaklı yayın kalitesine bakılmadan üretilen yayın akademik sahtekârlığa yol açabilmektedir. Bu noktada

araştırmacılara, yapılan yayının kalitesinin daha önemli olduğu bilinci aşılmalıdır (Aydın, 2001). TÜBA da (2002) benzer şekilde çok sayıda yayın yapma güdüsünün çalışma niteliğini düşürebileceğini ve bilimsel başarıyı azaltacağını ifade etmektedir. Aslında akademik yükseltme araştırmacının kariyerinin esas hedefi olarak görülmek yerine başardığı bilimsel aydınlanmanın verdiği mutluluğun izdüşümü olarak görülmelidir. Ancak akademik yükselmelerde araştırmacıların kişisel hırslarının ön plana çıkması bilimsel etiğin çiğnenmesine neden olabilmektedir.

Katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgularda çoğunluğun ifadesi olmasa da dikkat çeken bir diğer ihlal nedenleri de akademik kültür, akademik yazma yetersizliği, ussallaştırma, görünür olma arzusudur. Benzer şekilde Kansu ve Ruacan (2000) bilimsel dürüstlüğün dışına çıkılmasında araştırmacıların tanınma isteği, fazla yayın yapmanın prestijlerini arttıracığı düşüncesi, akademik eğitimlerinin yetersizliğini vurgulamaktadır. Literatürde de sıklıkla üzerinde durulan konulardan biri araştırmacıların yetersizliği ve kariyer hırsının ön plana çıkmasıdır. Bilimsel yayınların amacından saptırılmadan kaliteli olması bekleniyorsa, araştırmacıların yetiştirilmesindeki sürecin verimli ve sağlıklı bir hale getirilmesi gerekmektedir (Kurtulmuş ve Ardiç, 2013). Acemi ya da deneyimli birçok araştırmacıyı etik dışı davranışa iten diğer neden ise akademik üne kavuşma isteğidir. Bu durumun ortaya çıkması yukarıdaki gibi araştırmacıların yetiştirilmesindeki eğitim eksikliklerinden değil de bilim kültürünün yerleştirememesinden ve ahlak değerlerinin aşınmaya yüz tutmasından kaynaklanabilmektedir (TÜBA, 2002).

SONUÇ

Akademik üretkenlik değerlendirme metotları tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çeşitli tartışmalara sebep olmaktadır. Araştırmacıların uygun bir akademik pozisyon bulabilme, bu pozisyonda iş sürelerini uzatabilme ya da daha üst bir pozisyona ilerleyebilmek için bu tür ölçüm metotlarında başarı göstermeleri öncül bir şart olarak beklenmektedir. Ancak tartışmalı olan kısım akademik ürünlerin ortaya konmasındaki nicelik-nitelik dengesinin sağlanamamasıdır. Akademik çevrelerde niceliğe dayalı değerlendirme modelinden kaynaklanan yayın baskısı, sosyal ve mesleki ilerleme, görevde kalma, görünür olma, güç, ek bir gelir getiren akademik teşvik, kişisel arzular gibi faktörlerin yazarların davranışı üzerinde oldukça güçlü bir etkiye sahip olduğu söylenebilir (Grieger, 2005; Lawrence, 2003). Bu durumun öngörülebilir bir sonucu da araştırmacıların daha fazla çok yazarlı çalışmalara yönlenmesidir. Ancak çok yazarlı bir araştırmada yazar sayısı arttıkça yazarlıkla ilgili etik ihlaller gün yüzüne çıkmaktadır. Bu araştırmada da katılımcı yanıtlarından elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı gibi yayın etiğinde yazar hakları sorunları en çok yaşanan ihlaller arasındadır. Genel olarak yazarlık çatışmaları (*authorship disputes*) olarak da adlandırılan bu ihlaller kişilerin bir şekilde araştırmaya hiçbir katkı sağlamamasına rağmen yazarlar arasında yer alması ve katkı sağladığı halde listede belirtilmemesi veya çıkarılmasını içermektedir.

Bu tür etik ihlallerin azaltılması ve önlenmesi için Tıp Dergisi Editörleri Uluslararası Komitesi tarafından kabul edilen bilimsel bir araştırmada yazarlar listesinde yer almak için Vancouver Ölçütleri veya dergilerin yazarlardan araştırmaları ile ilgili eşit sorumluluk almaları için (Transfer of copyright) imzalı onay talepleri gibi ölçütler vardır. Ancak esasta yetersiz kalan bu ölçütler neticesinde araştırmalarda işbirlikçi katkıyı temsil etmek için daha iyi bir sisteme ihtiyacımızın olduğu açıkça söylenebilir (Teixeira da Silva, 2021). Çünkü çok yazarlı yayınlarda yazar sıralamasında tutarlı isim sıralama uygulamalarının olmaması, katkı miktarının belirlenememesi ve özellikle başyazarlık konusunda çekişmeli olabilmekte katkı miktarından çok unvan hiyerarşisi rol oynayabilmektedir.

Ayrıca önceliği alanına özgün araştırmalarıyla alanına katkı sağlaması gereken akademisyenlerin yeterli düzeyde araştırma disiplini edinememiş, entelektüel bilgi birikimi olmayan, kendini yetiştirememiş ve geliştirememiş olması da yine bütün bu ihlallerin altında yatan nedenler arasında yer almaktadır. Bilim dünyasında da sıklıkla vurgulanan akademik yükseltme kriterleri araştırmacıları bu ihlallere yönelten bir başka noktadır. Bilim çevreleri içerisinde yer alan bütün kişilere kurum ve kuruluşlara bu konuda görevler düşmektedir. Akademik yaşamın başlangıcında bilim etiği ilke ve kurallarını öğretilerek bilim etiği eğitimi verilmesi en elzem konuların başında gelmektedir. Yazar hakları konusunda hala gerçek çaba ve katkı miktarından çok hiyerarşiye göre belirlendiği durumlara sıkça rastlanabilmekte bu durum muhtevanın kalitesini düşürmekte ve dahası ülke kalkınmasının ön koşulu olan bilimsel ilerlemeyi de yavaşlatmaktadır.

Bu araştırma çok yazarlı bilimsel yayınlarda ortaya çıkan etik ihlaller ve bu davranışların nedenlerine odaklanmıştır. Ancak etik dışı davranış nedenleri olarak daha çok somut nedenler ortaya konulmuştur. Davranışın etik dışı olduğu, davranışı sergileyen birey tarafından bilindiğinde bireyi vicdanen rahatsız edebilir. Bu noktada Bandura'nın (1991) ortaya koyduğu ahlaktan uzaklaşma mekanizması dikkat çekicidir. Bandura, ahlaki olmayan davranışlar sergilenirken bir dizi mekanizma ile davranışın düzenlenerek bireyi vicdanen rahat hale getirdiğini ifade etmiştir. Bu mekanizma etik dışı davranışlar sergilenmeden önce karar verme sürecinde rol oynayabilir (Altın, 2022). Çünkü ahlaki olmayan davranış ile bireysel özelliklerin yakından ilişkili olması muhtemeldir (Altın ve Altın, 2022). Bu nedenle mevcut araştırmada ortaya çıkan etik ihlallerin ahlaktan uzaklaşma mekanizması perspektifinden derinlemesine incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abt, H. A. (2007). The future of single-authored papers. *Budapest Scientometrics*, 73, 3, 353-358 <https://doi.org/10.1007/s11192-007-1822-9>
- Akar, H. (2019). Eğitimde nitel araştırma desenleri. A. Ersoy ve A. Saban (Eds.), *Durum çalışması*. (ss.139-176). Anı Yayıncılık.
- Al, U. (2005). Çok yazarlılığın bilimsel iletişimdeki yeri. *Prof. Dr. Nilüfer Tuncer'e Armağan* içinde (s. 31-41). Ankara: TKD
- Altın, Y. (2022). *Etik karar verme ve etik ikilem*. S. Tuncel (ed.) sporda meslek etiği kitabı içinde (ss. 45-58). Efe Akademi.
- Altın, Y., & Altın, S. (2022). Kişilik özelliklerinin sporda ahlaktan uzaklaşma davranışını yordama etkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 33(4), 204-2013. doi: 10.17644/sbd.899827
- Arda, B. (2003). Araştırma ve yayın etiği. Sağlık bilimlerinde süreli yayıncılık, TÜBİTAK, <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak03/u03-18.pdf>
- Aydın, İ. P. (2001). *Yönetmel, mesleki ve örgütsel etik*. Pegem-A Yayıncılık.
- Aydın, İ., (2019) *Akademik Etik*. (ss. 22-23). Pegem yayınları.
- Aydın, İ., Alkın-Şahin, S., & Demirkasımoğlu, N. (2014). Üniversitelerde karşılaşılan etik dışı davranışlara ilişkin akademisyen görüşleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (43).
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 248-287. doi:10.1016/0749- 5978(91)90022-L

- Barnett, R. (2000). *Realizing the university*. Mc Graw-Hill Education (UK)
- Brand, A., Allen, L., Altman, M., Hlava, M., & Scott, J. (2015). Beyond authorship: attribution, contribution, collaboration, and credit. *Learned Publishing, 28(2)*, 151-155.
- Bülbül, T. (2004). Bilimsel yayınlarda etik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15 (15)*, 53-61.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Siyasal Kitapevi.
- Çabuk, A., & İşgüden, B. (2006). Meslek etiği ve meslek etiğinin meslek yaşamı üzerindeki etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (16)*, 59-86.
- Day, R. A. (2001). Bilimsel Bir Makale Nasıl Yazılır ve Yayımlanır. Çeviri: Gülay Aşkar Altay. 7. Basım. Ankara: TÜBİTAK Yayınları syf: 24.
- Gillham, B. (2000). *Case study research methods*. Bloomsbury Publishing.
- Goldman, A. I. (1993). Ethics and cognitive science. *Ethics, 103(2)*, 337-360. <https://doi.org/10.1086/293500>
- Grieger, M. C. A. (2005). Authorship: an ethical dilemma of science. *Sao Paulo Medical Journal, 123*, 242-246.
- Güler, A., Halıcıoğlu, B. M., & Taşğın, S. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri: sosyal bilimlerde teorik çerçeve, pratik öneriler, 7 farklı nitel araştırma yaklaşımı, kalite ve etik hususlar*. Seçkin Yayıncılık.
- Güler, D., Güler, Y., & Tuncel, S. (2021). Lisansüstü eğitimde öğrencilerin danışmanı ile olan ilişkilerinde yaşadıkları etik dışı davranışlar. *Education & Youth Research, 1(1)*, 21-30.
- Günel, İ. (2010). Yayın etiği ve sorunları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 3 (1)*, 54-56
- Huth, E. J. (1994). Peer reviewing in medical journals: Yesterday, today, tomorrow. *Scientific Writing, Editing and Auditing in Medicine, TUBITAK, 57-66*.
- İnci, O. (2015). Bilimsel Yayın Etiği. *Türk Kütüphaneciliği, 29(2)*, 282-295.
- Johnson, B. R. (1997). Examining the validity structure of qualitative research. *Education, 118(3)*, 282-292.
- Kansu, E., & Ruacan, Ş. (2000). Bilimsel yanıtmanın türleri, nedenleri, önlenmesi, cezalandırılması. *Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi, 712*, 4-5
- Kempers, R. D. (2001). Ethical issues in biomedical publications. *Human Fertility, 4(4)*, 261-266.
- Köksal, M. F. (2020). Bilim dünyamızın kanayan yarasında yeni icatlar veya adı konulmamış yayın etiği ihlalleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(1)*, 209-218.
- Kurtulmuş, M., & Ardiç, T. (2013). Lisansüstü öğrencilerin bilimsel araştırma sürecine ilişkin gözlemledikleri etik dışı davranışlar. *Electronic Turkish Studies, 8(12)*.
- Lawrence, P. A. (2003). The politics of publication. *Nature, 422(6929)*, 259-261.
- Marušić, A., Bošnjak, L., & Jerončić, A. (2011). A systematic review of research on the meaning, ethics and practices of authorship across scholarly disciplines. *Plos one, 6(9)*, e23477.
- Merriam, B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Nabout, J. C., Parreira, M. R., Teresa, F. B., Carneiro, F. M., da Cunha, H. F., de Souza Onde, L., ... & Soares, T. N. (2015). Publish (in a group) or perish (alone): the trend from single-to multi-authorship in biological papers. *Scientometrics*, 102(1), 357-364. <https://doi.org/10.1007/s11192-014-1385-5>

National Academy of Science: On Being a Scientist: Responsible Conduct in Research. National Academy Press, Washington (1997).

Okumuş, K., & Yurdakal, I. H. (2017). Akademisyenlerin akademik teşviğe ilişkin görüş ve düşünceleri. *Journal of Academic Social Science Studies*, 58, 145-156.

Ruacan, Ş. (2005). Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. *Gazi Tıp Dergisi*, 16(4), 147-149.

Rukanci, F., & Anameriç, H. (2004). Ortaçağda ilk üniversiteler: Studium generale. *Felsefe Dünyası*, (39), 72-88.

Sandelowski, M. (1986). The problem of rigor in qualitative research. *Advances in Nursing Science*, 8, 27-37.

Siegel, H. S. (1991). Ethics in research. *Poultry Science*, 70(2), 271-276. <https://doi.org/10.3382/ps.0700271>

Strange, K. (2008). Authorship: why not just toss a coin? *American Journal of Physiology-Cell Physiology*, 295(3), 567-575. <https://doi.org/10.1152/ajpcell.00208.2008>

Tabancalı E. (2004). Bilim ve yayın etiği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi* 5(8) 225-237

Teixeira da Silva, J. A. (2021). Multiple co-first authors, co-corresponding authors and co-supervisors: A synthesis of shared authorship credit. *Online Information Review*, 45(6), 1116-1130.

Töreci, K. (2005). Yayın etiği. *Akademik Gıda*, 3(5), 24-44.

Tuncel, S., & Büyüköztürk, Ş (2009). Antrenörlerin mesleki etik ilkeleri nelerdir? nasıl ölçülür? ölçek geliştirme: ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(4), 159-168.

TÜBA (2001). *Bilimsel araştırmalarda etik ve sorunlar*. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları

TÜBA. (2002). *Bilimsel araştırmada etik ve sorunları*. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları

Uçak, N. Ö., & Birinci, H. G. (2008). Bilimsel etik ve intihal. *Türk kütüphaneciliği*, 22(2), 187-204.

Yamaç, K. (2009). *Bilgi toplumu ve üniversiteler*. Eflatun Yayınevi.

Yördem, Y., & Şeker, H. (2018). Yayın etiği ihlalleri ve yazarlık hakkı sorunları. *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi*, 2(3), 33-48.